

ПЕДАГОГІКА

УДК 811.161

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/39-3-27>

Лілія РУСКУЛІС,
orcid.org/0000-0003-2293-5715
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(Миколаїв, Україна) ruskulis_lilys@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті наголошено, що сучасне суспільство потребує високоосвічених випускників закладів загальної середньої освіти, рівень володіння словом яких відповідає інноваційним покликам сьогодення. Досліджено погляди науковців щодо поняття «лексична компетентність» та визначено його як рівень оволодіння лексичними засобами української мови відповідно до ситуації мовлення, дотримання лексичних норм української мови, глибокого розуміння семантики слів, усвідомленого збагачення словникового складу й уміння застосовувати отримані знання на практиці відповідно до ситуації спілкування, глибока повага до українського слова й вільне володіння власне українською лексикою. Схарактеризовано компоненти лексичної компетентності (мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний, рефлексивний, поведінковий); проаналізовано етапи формування лексичної компетентності (початковий – систематичного вивчення – узагальнення й систематизації). Обґрунтовано ефективність добору специфічних закономірностей (урахування чуттєвого досвіду в активній навчально-пізнавальній діяльності під час збагачення словникового запасу, поєднання аналітичної роботи над структурою семантики кожного окремого слова й аналізом особливостей функціонування його в контексті з метою формування знання про лексичне значення слова; тісний взаємозв'язок під час засвоєння лексичного й граматичного значень слова з урахуванням його словотвірних і функціональних особливостей, як результат – вільне володіння словом у мовленні; робота над переносним значенням слова, що формує образність мовлення учня; розвиток асоціативного мислення й увага до образного значення лексичних одиниць, що впливає на розвиток мовно-естетичного чуття учнів; урахування національно-когнітивного потенціалу української мови; принципів системності та комунікацій (лексико-граматичний, системний, функціональний, лексико-синтаксичний, позамовний, контекстний), методів формування лексичної компетентності учнів. З'ясовано види вправ та відокремлено власне пріоритетні з них: лексичні, лексико-граматичні, лексико-орфографічні, лексико-стилістичні та лексико-орфоепічні; наголошено на необхідності впровадження лексичного та лексико-стилістичного аналізу з метою успішного формування лексичної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: лексична компетентність, компоненти лексичної компетентності, закономірності, принципи, методи навчання, система лексичних вправ.

Lilija RUSKULIS,
orcid.org/0000-0003-2293-5715
Doctor of Science in Pedagogics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Literature
V. O. Sukhomlinsky Mykolayiv National University
(Mykolaiv, Ukraine) ruskulis_lilys@ukr.net

FORMATION OF PUPILS' LEXICAL COMPETENCE OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS: LINGUODIDACTIC ASPECT

The article emphasises that modern society needs highly educated graduates of general secondary education institutions and their level of mastery of the word must meet innovative challenges of modernity. Researchers' views on the concept of «lexical competence» have been studied and defined as the level of mastery of lexical means of the Ukrainian language in accordance with the situation of speech, compliance with lexical norms of the Ukrainian language, deep understanding of word semantics, conscious enrichment of vocabulary and ability to apply the acquired knowledge in practice in accordance with the communication situation, deep respect for the Ukrainian word and fluency in Ukrainian

vocabulary. Components of lexical competence (motivational, cognitive, activity-practical, reflexive and behavioral) have been characterised. The stages of formation of lexical competence (initial, systematic study, generalization and systematization) have been analysed.

The efficiency of selection of specific regularities, principles (systemic and communicative, lexico-grammatical, systemic, functional, lexico-syntactic, extralinguistic, contextual) and methods of forming pupils' lexical competence has been substantiated. In particular, the author refers to regularities such as taking into account sensory experience in active educational and cognitive activity in the process of vocabulary enrichment; combination of analytical work on the structure of semantics of each word and analysis of the peculiarities of its functioning in the context in order to form knowledge about the lexical meaning of the word; close relationship in the course of mastering the lexical and grammatical meanings of the word, taking into account its word-forming and functional features, and as a result free possession of the word in speech; work on the figurative meaning of the word, which forms the imagery of the pupil's speech; development of associative thinking and attention to the figurative meaning of lexical units, which influences the development of pupils' linguistic and aesthetic sense; taking into account the national-cognitive potential of the Ukrainian language. Types of exercises have been clarified and the priority ones have been singled out such as lexical, lexical-grammatical, lexical-orthographic, lexical-stylistic and lexical-orthoepeic. The need to introduce lexical and lexical-stylistic analysis in order to successfully form pupils' lexical competence of general secondary education institutions has been emphasised.

Key words: lexical competence, components of lexical competence, regularities, principles, teaching methods, system of lexical exercises.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство потребує високоосвічених і креативних особистостей, здатних реалізувати найсмівливіші інноваційні проєкти, швидко приймати рішення, втілювати неординарні ідеї. В основі всіх цих вимог стоїть уміння досконалого володіння словом – оперування лексичною системою сучасної української літературної мови; тлумачення слова як магістральної одиниці лексики; розрізнення його поняття й значення, лексичного й граматичного значення слова; вибудовування лексико-семантичних полів як об'єднання лексичних одиниць певної частини мови; окреслення системних зв'язків (омонімічні, синонімічні, антонімічні); тлумачення багатозначних слів; використання слів із прямим і переносним значенням (метафора, метонімія, синекдоха) з метою відшліфування мовлення; глибоке розуміння внутрішніх системних зв'язків лексичних одиниць тощо, тобто мова йде про сформованість лексичної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвістичне обґрунтування роботи зі словом як однієї з основних одиниць мови знаходимо в студіюваннях мовознавців (І. Білодід, О. Бондар, В. Виноградов, А. Грищенко, Л. Мацько, М. Микитин-Друженець, М. Плющ, О. Селіванова, Ю. Карпенко та ін.), які значну увагу приділяють розкриттю системних відношень у лексиці, розглядаючи слово як предмет вивчення у зв'язках і відношеннях з іншими словами. Лінгводидактичні засади вивчення лексики й, відповідно, формування лексичної компетентності репрезентовано в дослідженнях С. Карамана, О. Кучерук, І. Нагрибельної, В. Новосьолової, С. Омельчука, М. Пентлюк, Н. Сіранчук, В. Тихоші, І. Хом'як та ін.

Мета статті. Проаналізувати поняття «лексична компетентність» у сучасній лінгводидак-

тиці та її компоненти; з'ясувати етапи формування лексичної компетентності; схарактеризувати закономірності, принципи, методи та прийоми формування лексичної компетентності.

Виклад основного матеріалу. В. Новосьолова наголошує, що лексична компетентність є невід'ємним складником мови й «полягає в оволодінні лексичними засобами мови й умінні користуватися ними. Вона передусім передбачає багатий словниковий запас; правильне вживання слова відповідно до поняття, що це слово виражає; урахує можливості лексичної сполучуваності слів» (Новосьолова, 2014 : 12). О. Кучерук переконливо доводить, що «лексична компетентність є інтегративним особистісним утворенням (синтезом релевантних знань, умінь, ставлень, досвіду та ін.), що дає змогу застосовувати лексичні знання в навчально-мовній практиці, у різних видах мовленнєвої діяльності й ситуативно виправдано користуватися лексичними засобами під час спілкування в умовах соціальної комунікації». Із огляду на мовну підготовку учнів початкової школи Н. Сіранчук укладає в поняття «лексична компетентність» здатність особистості швидко й якісно, на рівні програми оперувати не словами, а семантичними полями, зі складу яких людина обирає потрібне слово, словосполучення, щоб із можливою точністю висловити свою думку в мовленні, спілкуванні, спираючись на граматичну структуру мови (макроструктуру мови)» (Сіранчук, 2018: 40). Такі думки науковців дають можливість стверджувати, що лексична компетентність сучасного учня – це рівень оволодіння лексичними засобами української мови відповідно до ситуації мовлення, дотримання лексичних норм української мови, глибоке розуміння семантики слів, усвідомлене збагачення словникового складу й уміння застосовувати отримані

знання на практиці відповідно до ситуації спілкування, глибока повага до українського слова й вільне володіння власне українською лексикою.

Спираючись на дослідження О. Шатілова (Шатілова, 1986), у складі лексичної компетентності відокремлюємо її компоненти: *мотиваційний* (окреслює мету, завдання й мотиви засвоєння лексики); *когнітивний* (сприяє формуванню знань учнів про функціонування лексичних одиниць); *діяльнісно-практичний* (забезпечує розвиток умінь правильного використання слів у мовленні); *рефлексивний* (визначає правильність використання мовних одиниць та рівень оволодіння ними); *поведінковий* (самостійне опрацювання лексичного рівня української мови).

Формування лексичної компетентності відбувається поетапно: пропедевтичний етап (початкові класи), систематичне вивчення лексики, розгляд лексичних явищ під час вивчення словотвору й граматики, функціонально-стилістичний етап (Пентиліук, 2004: 175). В. Тихоша наголошує, що матеріал із теми «Лексика» вибудовано за лінійно-ступінчатим принципом, що уможливило «враховувати вікові особливості учнів і розвиваючий характер навчання, який вимагає випереджального засвоєння знань і передовсім засвоєння знань про слово і речення, що забезпечують комунікативний аспект мови» (Тихоша, 1995 : 20).

Навчання лексики ґрунтується на закономірностях навчання. У дослідженні послуговуємося працями О. Кучерук, яка відокремлює специфічні закономірності формування лексичної компетентності:

1) урахування чуттєвого досвіду в активній навчально-пізнавальній діяльності під час збагачення словникового запасу;

2) поєднання аналітичної роботи над структурою семантики кожного окремого слова з аналізом особливостей функціонування його в контексті з метою формування знання про лексичне значення слова;

3) тісний взаємозв'язок під час засвоєння лексичного й граматичного значень слова з урахуванням його словотвірних і функціональних особливостей, як результат – вільне володіння словом у мовленні;

4) робота над переносним значенням слова, що формує образність мовлення учня;

5) розвиток асоціативного мислення й увага до образного значення лексичних одиниць, що впливає на розвиток мовно-естетичного чуття учнів (Кучерук ?).

Урахування закономірностей навчання дозволяє вибудувати злагоджену діяльність учителя й учня для успішного формування лексичної компетентності, розкрити творчий потенціал здобувача освіти, розвивати його креативність.

Проведені дослідження дозволяють запропонувати *закономірність урахування національно-когнітивного потенціалу української мови*. Вивчення української мови у школі, зокрема її лексичного рівня, повинно ґрунтуватися на глибинному пізнанні культури, звичаїв, традицій народу. Мова накопичує та фіксує в словах історичний шлях і мудрість її носіїв. Отже, слід постійно піклуватися про формування національного характеру учня на прикладах творів української літератури, використовуючи прецедентні й регіональні тексти.

Автори «Методики навчання української мови в середніх освітніх закладах» під час вивчення лексики української мови наголошують на врахуванні принципів системності, що полягає в системній організації процесу навчання, та комунікативності, що передбачає урахування сфери застосування мови, теми, ситуації, функціонування мовних одиниць у мовленні (Пентиліук, 2004 : 174). Науковці наголошують, що взаємозв'язок цих принципів «найбільш доцільним вбачається саме в лексичній та є найнеобхіднішим через те, що лексика пов'язана з позамовною дійсністю, зі світом предметів, явищ, понять, з культурно-історичним досвідом народу – носія мови» (Пентиліук, 2004 : 174). У «Практикумі з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах» з'ясовано також такі принципи навчання лексики: лексико-граматичний (зіставлення лексичного й граматичного значення слова); системний (урахування всіх елементів лексичної парадигми); функціональний (урахування стилістичного розмежування); лексико-синтаксичний (зіставлення слова та словосполучення); позамовний (зіставлення слова з відповідними реаліями й поняттями); контекстний (урахування синтагматичних зв'язків у контексті) (Пентиліук, 2011b : 116). Нам імпонує думка О. Полянської про відокремлення специфічних принципів формування лексичної компетентності: єдності навчання лексики й розвитку мовленнєвої діяльності; верифікації ментальних компонентів у змісті засвоєння лексичного рівня української мови, тобто вирішення проблемних ситуацій, максимально наближених до умов реального спілкування. Студіювання наукових джерел дозволяє стверджувати, що пріоритетність урахування того чи того принципу навчання залежить від засвоєння конкретної лексичної категорії.

Ефективне формування лексичної компетентності залежить від вибору ефективних методів навчання. Зокрема Н. Сіранчук, спираючись на класифікації методів навчання в лінгводидактиці,

до специфічних методів формування лексичної компетентності відносить: *рецептивний метод*, що охоплює бесіду, розповідь, читання тексту, читання правила або пам'ятки, репрезентацію мовленнєвого зразка, опрацювання словникової статті та інші; *репродуктивний метод* (повний і неповний), що сприяє формуванню мовленнєвих умінь і навичок та уможливує розв'язання типових мовленнєвих завдань, аналіз слів або текстів за зразком, добір слів за смислом у реченнях, перебудування речень у тексті, з'ясування значення слова з демонстрацією текстів-зразків, алгоритмів роботи з текстом, пам'ятки; *продуктивний метод* (охоплює дослідницький і творчий) реалізується в процесі складання плану до тексту, аналізу тексту (визначення теми, основної думки, добір заголовка); редагування текстів та самостійне створення текстів (Сіранчук, 2020 : 305).

Нам імпонують думка авторів «Практикуму з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах», що найбільш дієвим методом навчання лексики є тренувальні вправи: знаходження певної лексичної одиниці в тексті; з'ясування ролі лексичного явища в тексті; добір прикладів, що демонструють лексичне явище; групування за певними ознаками лексичних явищ; конструювання мовних одиниць та уведення їх у контекст; робота зі словниками (Пентиліук, 2011b: 117). М. Пентиліук наголошує, що в процесі добору й складання лексичних вправ необхідно враховувати загальнодидактичні й загальнометодичні положення: 1) зміст завдань повинен відповідати обсягу відомостей із лексики, передбачений чинною програмою з української мови; 2) вправи покликані формувати лексичні вміння і навички; 3) вправи повинні забезпечувати розвиток мовлення школяра; 4) сприяти розвитку мислення здобувача освіти; 5) зміст вправ повинен відповідати навчальній меті та завданням (Пентиліук, 2011a: 154). Безперечно, досконалий аналіз вправ відповідно до таких вимог дозволить ефективно сформувати лексичну компетентність школяра, виробити лексичні вміння і навички, забезпечити систематичний зв'язок лексики з іншими розділами шкільного курсу української мови. Хочемо також наголосити й на тому, що в процесі добору текстів вправ слід враховувати й такі питання: відомості з історії української мови, зокрема про походження тих чи тих слів, наявність архаїзмів та історизмів, що уможливує відтворення української культури й побуту; завдання на вибудовування лексико-семантичних полів слів, що, беззаперечно, збагатить словниковий багаж учня й розширить роботу з різноманітними словниками.

Вважаємо, що під час формування лексичної компетентності слід ознайомити здобувачів освіти зі словами-символами, лінгвокультурами, етнографізмами, що сприятиме усвідомленню власної ролі учня в житті українського народу, його зв'язок із минулим, теперішнім та майбутнім.

В. Новосолова репрезентує систему словниково-семантичних вправ, покликаних поглибити вивчення слова та його лексичного значення. Вчений обґрунтовує такі їхні види: *вправи, пов'язані з роботою над значенням слова* (запис тлумачення лексичного значення слова; добір до запропонованих слів тлумачень їхніх лексичних значень; розпізнавання слова за його тлумаченням; визначення в контексті відмінностей у значенні слова; добір слів, які утворюють семантичне поле слова; складання словникової статті); *вправи, спрямовані на попередження, знаходження, виправлення лексико-семантичних і лексико-стилістичних помилок* (знаходження, виправлення лексико-семантичних і лексико-стилістичних помилок, демонстрація лексичної сполучуваності та сфери стилістичного вживання слова); *вправи, пов'язані з уживанням слова* (створення словосполучень, складання речень, написання творчого диктанту й твору за опорними словами) (Новосолова, 2001: 8). Г. Троганова з огляду на формування мовленнєвих умінь учнів під час вивчення лексики пропонує впроваджувати аналітичні (кваліфікаційні, вибіркові), конструктивні та комунікативні вправи, що сприятиме підготовці учнів до написання творчих робіт, збагаченню їхнього активного словника (Троганова, 2003: 5).

У сучасній лінгводидактиці послуговуємося класифікацією вправ, запропонованою М. Пентиліук, яка відокремлює такі їхні види:

– *власне лексичні* (лексико-семантичні та лексико-граматичні), спрямовані на закріплення лексичних понять і формування вмінь тлумачити значення слова; *лексико-семантичні* мають на меті визначення семантики лексичних одиниць та розкриття суті їхніх розрізняювальних ознак (наприклад, пояснити лексичне значення слова, витлумачити різницю в значенні синонімів тощо). Логіко-лексичні вправи спрямовані на вироблення навичок оперувати основними логічними прийомами – зіставлення, порівняння, класифікація тощо (наприклад, із низки слів вилучити слова, які не є синонімічними). Лексико-граматичні вправи сприяють виявленню та встановленню зв'язків між лексикою та граматиною, формуванню вмінь розрізняти лексичне й граматичне значення слова (наприклад, витлумачити значення споріднених слів тощо);

– *лексико-орфографічні вправи* забезпечують засвоєння та повторення особливостей написання слів і їхніх частин (наприклад, перевірити орфографічно правильне написання префіксів (суфіксів);

– *лексико-стилістичні вправи* забезпечують вироблення вмінь і навичок правильного відбору й вживання слів у мовленні відповідно до характеру й мети висловлювання (наприклад, визначення стилістичних ознак лексичних понять, приналежність тексту до певного стилю, вживання слів у певному стилі тощо) (Пентилюк, 2011а: 157-160).

В. Тихоша звертає увагу також на використання *лексико-орфоенічних вправ*, що забезпечують формування навичок правильної вимови слів (наприклад, на засвоєння акцентуаційних норм) (Тихоша, 1995: 62). Проаналізовані вправи забезпечують тісний взаємозв'язок усіх мовних рівнів під час вивчення лексики, що дозволить урахувати принцип системності й забезпечує формування комунікативних умінь і навичок.

Уважаємо за необхідне в проведених студіюваннях звернути увагу на специфічні принципи навчання лексики, до яких автори «Практикуму з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах» відносять лексичний і лексико-стилістичний аналіз, «що ґрунтується на знаннях, уміннях і навичках, вироблених системою лексичних та лексико-стилістичних вправ»

(Пентилюк, 2011b: 117). Вихідними положеннями для лексичного аналізу є залежність стилістичної своєрідності тексту від лексики, опосередкування значення слова з текстом, єдність лексичного й граматичного значень, здатність слова утворювати семантичні поля, особливості сполучуваності слів у різних функціональних стилях. Відповідно, лексико-стилістичний аналіз є видом словникової роботи, який забезпечує вміння добирати слова задля створення текстів певного стилю, жанру, типу мовлення тощо та з'ясування значення слова в тексті (Пентилюк, 2011b: 117). Упровадження лексичного та лексико-стилістичного аналізу на уроках української мови уможливить формування мовленнєвих умінь учнів, сприятиме усвідомленню правил функціонування слів у мовленні.

Висновки. Проведене дослідження переконує, що формування лексичної компетентності сучасного учня є нагальною потребою інноваційного поступу суспільства. Досягти високого результату в цьому плані допоможе чітко побудована лінгводидактична система, що охоплює загальнодидактичні та специфічні закономірності, принципи, методи та прийоми навчання лексики.

У перспективі вбачаємо за необхідне розлого охарактеризувати особливості використання на уроках мови лексичного та лексико-стилістичного аналізу, запропонувати систему завдань для впровадження їх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кучерук О. Формування лексичної компетентності учнів у процесі навчання української мови з використанням методу проектів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/pdf>.
2. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підруч. для студ. філол. факул. України / кол. авт. за ред. М. І. Пентилюк. К.: Ленвіт, 2004. 400 с.
3. Новосьолова В. Вивчення слова і його лексичного значення у школі. *Українська мова і література в школі*. 2001. № 6. С. 8-10.
4. Новосьолова В. Особливості роботи з формування лексичної компетентності учнів основної школи на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2014. № 7. С. 12-19.
5. Пентилюк М. Система лексичних вправ – важливий засіб мовленнєвого розвитку учнів російськомовних шкіл. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: зб. статей*. К.: Ленвіт, 2011а. С. 154-160.
6. Полянничко О. Компоненти змісту лексичної компетентності майбутніх учителів історії. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/pdf>.
7. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: посіб. для студ. пед. університетів та інститутів / кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. К.: Ленвіт, 2011b. 366 с.
8. Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02. Рівне. 2018. 428 с.
9. Сіранчук Н. До проблеми створення методичної системи формування лексичної компетентності учнів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Філологія»*. 2020. Вип. 9 (77). С. 303-306.
10. Тихоша В. Система роботи над збагаченням мовлення учнів 5-9 класів власне українською лексикою та фразеологією: посіб. для вчителів. Херсон: б/в., 1995. 148 с.
11. Троганова Г. Використання функціонально-семантичного підходу до вивчення лексики на уроках зв'язного мовлення в п'ятому класі. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 6. С. 4-6.
12. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе. М.: Просвещение, 1986. 223 с.

REFERENCES

1. Kucheruk, O. Formuvannia leksychnoi kompetentnosti uchniv u protsesi navchannia ukrainskoi movy z vykorystanniam metodu proektiv [Formation of pupils' lexical competence in the process of learning the Ukrainian language using the project method]. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua.pdf> [in Ukrainian].
2. Pentyliuk, M. I. (Ed.). (2004). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v serednikh osvitynikh zakladakh* [Methods of teaching the Ukrainian language in secondary schools]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
3. Novosolova, V. (2001). Vychennia slova i yoho leksychnoho znachennia u shkoli [Learning the word and its lexical meaning in school]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 6, 8-10 [in Ukrainian].
4. Novosolova, V. (2014). Osoblyvosti roboty z formuvannia leksychnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly na urokakh ukrainskoi movy [Features of work on the formation of primary school pupils' lexical competence in Ukrainian language lessons]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 7, 12–19 [in Ukrainian].
5. Pentyliuk, M. (2011). Systema leksychnykh vprav – vazhlyvyi zasib movlennievoho rozvytku uchniv rosiiskomovnykh shkil [The system of lexical exercises is an important means of speech development for pupils of Russian-language schools]. *Aktualni problemy suchasnoi linhvodydaktyky*, 154-160 [in Ukrainian].
6. Polianichko, O. Komponenty zmistu leksychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv istorii [Components of the content of future history teachers' lexical competence]. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib.pdf> [in Ukrainian].
7. Pentyliuk, M. (Ed.). (2011). *Praktykum z metodyky navchannia ukrainskoi movy v zahalnoosvitynikh zakladakh: modularnyi kurs* [Workshop on methods of teaching the Ukrainian language in secondary schools: modular course]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
8. Siranchuk, N. M. (2018). *Formuvannia leksychnoi kompetentnosti v uchniv pochatkovykh klasiv na urokakh ukrainskoi movy* [Formation of primary school pupils' lexical competence in Ukrainian language lessons]. (Doctor's thesis). Rivne [in Ukrainian].
9. Siranchuk, N. (2020). Do problemy stvorennia metodychnoi systemy formuvannia leksychnoi kompetentnosti uchniv [To the problem of creating a methodical system of formation of pupils' lexical competence]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», serii «Filolohiia»*, 9 (77), 303-306 [in Ukrainian].
10. Tykshosha, V. (1995). *Systema roboty nad zbahachenniam movlennia uchniv 5-9 klasiv vlasne ukrainskoiu leksykoiu ta frazeolohiieiu* [The system of work on enriching pupils' speech of 5-9 forms with Ukrainian vocabulary and phraseology]. Kherson [in Ukrainian].
11. Trohanova, H. (2003). Vykorystannia funktsionalno-semantychnoho pidkhodu do vychennia leksyky na urokakh zviaznoho movlennia v piatomu klasi [Using a functional-semantic approach to learning vocabulary in coherent speech lessons in the fifth form]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 6, 4-6 [in Ukrainian].
12. Shatilov, S. F. (1986). *Metodika obucheniiia nemetskomu iazyku v srednei shkole* [Methods of teaching German in secondary school]. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].